

4. Лях Г. И. Коллективный договор на предприятии. — Минск, 1981. — С. 30.
5. Комментарий к Трудовому кодексу Российской Федерации / Отв. ред. Ю. П. Орловский. — М.: Юрид. фирма «КОНТРАКТ», «ИНФРА.М», 2002. — С. 121.

УДК 110.1:340:340.12:316.64

Ю. М. Дмитрієнко

АКТУАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ ДИСТАНЦІЙНОЇ СВІТОГЛЯДНОЇ АСИМЕТРІЇ ТА ОПОЗИЦІЇ ПРАВА І ЗАКОНУ В КОНТЕКСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ

За сучасного стану української правової системи як типово девіантної, парадигмально зрефлексованої у ідейно-світоглядних аксіологіях української правосвідомості та правової традиції, важливого значення набуває функціонально-методологічна верифікація, науково-теоретична соціалізація та законодавча легітимізація у коло корелятивних інструментально-процесуальних механізмів координації складних праворефлексивних трансформацій прогресивних наукових розвідок, ідей та новацій видатних світових правознавців, мовознавців, інших науковців, серед яких українські займають чільне місце [1; 2; 3; 4, 352–355; 5].

У цьому аспекті малодослідженими є саме ті функціональні параметри посттоталітарних законодавчих девігенцій, які традиційно відбиті у девіантних правових рефлексіях як рефлексіях правової свідомості, що за ідейно-світоглядними аксіологіями ідентифікують їх традиційні трансгресивні властивості як домінантні, створюючи типові умови здійснення матеріально-знакового відбиття нестійких актів девіантної правосвідомості у маргінальних правових нормах посттоталітаризму [3]. У статичній площині законодавчого нормотворення процеси девіантного правоусвідомлення створюють нестійкі маргінальні просторові форми правоідентифікаційного руху дійсності у динамічно рухомій конфігурації структурних рефлексивних формотворень правової свідомості, що детерміновані статичним змістом конкретно-історичного циклу соціальної активності правової свідомості як часового, *тимчасового нелінійного* середовища формування еволюційної спадкоємності правової свідомості (серії спадкоємних конкретно-історичних лінійних позитивних циклів формальної спадкоємності правової свідомості).

Раніше нами досліджувались певні питання посттоталітарних трансформацій девіантної правосвідомості, але, вважаємо, ще недостатньо зроблений акцент на виявлення природної істинності, властивості та аксіологічності маргінальних пострадянських законодавчих девігенцій, рефлексивно віддзеркалених як правові специфічні умови та матеріальні текстуальні наслідкові відбитки девіантного правового усвідомлення цих умов водночас, здійснені за останніми прогресивними трансформаціями залишків неприродної посттоталітарної аси-

метрії та опозиції права і закону як типово маргінальних, на що поки вітчизняна правова наукова думка слабо пригортає увагу [1; 2; 3; 4, 355–357; 5, 255–265; 6, 184–185].

Говорячи про зв'язок нашої теми з сучасними програмами, зазначимо, що вона тісно пов'язана з державною програмою науково-дослідницької роботи КНУ ім. Т. Шевченка «Розбудова державності України в 1996–2005 рр.», державною науково-дослідною програмою юридичного факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка «Механізм адаптації законодавства в сфері прав громадян України до законодавства Європейського Союзу на період з 2006 по 2010 рр.». Спробуємо розглянути деякі методологічні властивості статичних знаково-матеріальних проекцій девіантної правосвідомості як праворефлексивні проекції граничних параметральних якостей сучасних законодавчих девіргенцій у площині виявлення їх типової знаково-правової парадигматики як константної, що презентує у маргінально-функціональній нормі Основного Закону відповідний амбівалентний зміст як типовий, методологічно зумовлюючий та зумовлений парадигмальною покладеністю посттоталітарних маргінальних правових норм як актів девіантної правової свідомості у маргінальній асиметрії права і закону [3].

Аналізуючи теоретичні позиції деяких актуальних досліджень, ідей та думок не лише представників української правової, філософсько-правової та методологічно-правової науки, але й інших прогресивних дослідників, підкреслюємо нашу увагу на їх міждисциплінарноцентричні якості і перспективи аксіологічного пізнання девіантних правових рефлексій як рефлексій девіантної правосвідомості.

Контекстуальне дослідження проблем і перспектив асиметрії та опозиції права і закону у аспекті виявлення історичної посттоталітарної динаміки та доміанти або ментальних прав первинних суб'єктів правосвідомості (фізичних осіб) або ідеологічних прав вторинних суб'єктів правової свідомості (юридичних осіб) буде оптимально сприяти раціональному розв'язанню важких проблем й завдань посттоталітарного правобудівництва й правовідбиття, а також слугувати певною теоретичною основою для подальших досліджень проблем посттоталітарних правових рефлексій як рефлексій правової свідомості.

Розглянемо тоді деякі теоретичні рефлексії, наприклад розвитку загальних мовних проекцій текстової (законодавчої) змістовності правових рефлексій, які у просторовій площині ідентифікаційних характеристик пізнання як права (А. А. Козловський) маргінально відбивають у типових амбівалентних часових (тимчасових) зразках циклової соціальної активності правової свідомості загальні **циклові просторові форми парадигматичної маргіналізації** знакового змісту відповідних текстів законів, які можна соціологічно і статистично відслідкувати у теоретичних (комп'ютерних, лінгвістичних, ідеографічних та ін.) моделях дійсного і можливого відбиття правової реальності (С. І. Максимов).

Парадигматична маргіналізація знакового змісту посттоталітарних текстів законів, побудована на **різноджерельних протиріччях** девіантної правової свідомості, призводить до граничної **різноджерельної маргіналізації** їх правових

функцій, до амбівалентно-правових, неправових, патологізованих праворозумінь, правотворень і правоздійснень, законодавчо легітимізованих за зразками структурних формотворень актів девіантної правосвідомості, створюючій типово маргінальні правові норми, що мають наслідкову **різноджерельну, різнофункціональну та різноперспективну** природу [3].

Так, наприклад, дослідник Г. І. Гусейнов, намагаючись підкреслити функціональну маргінальність будь-якої текстової мови, до правова текстова мова презентує, за нашим контекстом, видову правову природу, есхатологічно репрезентує **те етико-естетичне протиріччя** останньої, що має домінуючими джерелами гетерогенні парадигмальні властивості правової моралі, культури та ментальності як розвиткові, з принципово **різнолінійними джерелами** їх походження, у нашому контексті **резонансними з різноджерельною природою девіантної правосвідомості**, яке (протиріччя), на наш погляд, найбільш влучно висловили В. І. Далі та С. Талейран, зауважуючи на тому, що текстуальні (мовно-правові) протиріччя як протиріччя свідомості є природним наслідком функціональної неможливості останньої завчасно адекватно сприймати, аналізувати та знаково ідентифікувати у матеріальних текстах (законів) інформаційну форму поняття про будь-яку річ як її копію, а звідси існують істотні відмінності між цією копією та самою річчю як реальним предметом відбиття свідомості, тобто функція правової свідомості є функцією запізненого відбиття правової реальності (С. І. Максимов). Про це зазначали раніше, наприклад Г. В. Гегель, І. П. Павлов, Л. П. Живкович, Б. П. Кедров, В. О. Чефранов, М. І. Козюбра, Л. В. Петрова та інші [4, 345–356]. Так, у цьому зв'язку вкрай актуальним стає розгляд з нових теоретико-методологічних позицій асиметрії і опозиції права і закону як нерівноважних процесів трансгресивного розвитку правових рефлексій, функціонуючих за закономірностями причинних функцій правової свідомості. Думаємо, цьому основою стала гносеологічна вторинна похідність свідомості від онтологічної первинності буття, коли саме різноджерельне буття стало поліфонічним витоким феномена свідомості, внаслідок чого морфологічна свідомість функціонально у світоглядній площині правових рефлексій як формовій цілепокладеності їх структурних **детермінант відстає від буттєвого (системного) розвитку**, що пояснюється, вважаємо, гносеологічною ускладненістю (фактично, **неможливістю** здійснення копій свідомості **абсолютно точних**) на рівні суб'єктивного пізнавального творення світоглядних об'єктивних копій реального та сюрреального (віртуального) **світу як типово правового (А. А. Козловський) однозначно вірно об'єктивно повторювати ті саме структурні зв'язки правових рефлексій як істинні структурні зв'язки правової свідомості**. Думаємо, істотною причиною відставання динамічного розвитку свідомості від розвиткового руху буттєвої реальності є також й те, що на відміну від буттєвої реальності у свідомості формування структурно-системних зв'язків у її копіях світу та його речей відбувається у філософсько-правовій як методологічно-правовій площині, як правило, **єдиносуб'єктно, одночасно, гомогенно і єдинопросторово, віртуально і неоднозначно, вони можуть телеологічно видозмінюватись, доповнюватись та переідентифіко-**

вуватись в залежності від зміни структури ментального середовища, де здійснюються еволюційні традиції правової інтерсуб'єктивності, набуваючи граничних властивостей у теоретичній формі правової свідомості, виходячи з ідеї права як головної причини мети права, джерельно соціалізовану на ментальному терені правобуття, з дієвим зворотнім зв'язком.

На відміну від рефлексій правової свідомості розвиток буттєвого пізнання як права (А. А. Козловський) здійснюється у площині лінійного позитивного правопізнання, у позитивній лінійній площині знаково-матеріального відбиття інформаційної правової реальності формування системно-структурних зв'язків відбувається, як правило, різносуб'єктно, різночасово, гетерогенно, різнопросторово, невіртуально і однозначно, за закономірностями панівної системної ідеології законодавчого усвідомлення права. Вони (зв'язки) можуть лише позитивно модифікуватися в межах однієї традиційної форми, доповнюватися та переідентифіковуватись в залежності від зміни структури ідеологічного правової світогляду, де здійснюється єдиновекторна позитивна традиція правової законодавчої бази, набуваючи граничних властивостей у тоталізованій законодавчій свідомості (законовідомості), виходячи з правової ідеології як головної причини мети ідеологічного пострадянського права, джерельно соціалізованої на типовому ідеологічному терені правобуття, можливо без урахування природної ідеї права, природних прав людини, суспільства, світу і всесвіту, за умов відсутності зворотного зв'язку чи наявності маргінального як девіантно дизфункціонального.

Причиною відставання розвитку свідомості від правової реальності (С. І. Максимов), її матеріальних проєкцій, є також, за нашими аргументами, складність об'єктивних і суб'єктивних умов, причин і можливостей тієї чи іншої конкретно-історичної епохи, що формує інструментальні механізми, як правило, комунікативно-полегшеного правового процесуального світопізнання як його пізнавального правоусвідомлення. Принципово пов'язуємо начало (початок) трансгресивного розвитку процесуального правопізнання як пізнавального правоусвідомлення з граничними, **першими і останніми**, постановками питання «Що є право...?», «Чи дійсно, що право — це...?» та поліфонічними модифікаційними **першими початками** відповіді «Право — це...», «Дійсно, право — це...», «Ні, право, це не...», а також зі з'явленням у світі **перших** літературно ідентифікованих у історико-хронологічному часо-просторі національних (народних) героїв, **звісних перших** історичних діячів, мислителів, які намагалися офіційно **вперше** (літературно, теоретично, лінгвістично та ін.) оприлюднено ставити такі питання, відповідати на них, сумніватися з приводу істинності ідеї права, ідеї буття, людини, суспільства, держави.

Виходячи з джерельних ідей авторської монографії «Проблема спадковості в національній самосвідомості» (1998) [5, 216–234], позитивних методологічно-правових ідей монографії В. О. Чефранова «Правовое сознание как разновидность социального отражения» (1976) та з методології трансцендентального синтезного філософування, актуально модернізованої у монографії Л. В. Петрової «Фундаментальні проблеми методології права» (1998), деяких

розвиваючих ідей монографічного дослідження А. А. Козловського «Право як пізнання. Вступ до гносеології права» (1999), інших досліджень [6, 159–181], зазначаємо, що **початок першої свідомої постановки** на офіційному (юридичному, літературному, релігійному, теоретичному та ін.) рівні питання «Що таке є право...?» можна правомірно відносити до історичного періоду з'явлення **перших**, щонайменш, літературно зафіксованих та оприлюднено засвідчених **національних героїв як типово народних, загальнонародних**, про яких склалися пісні, вірші, думи, оповіді та ін., які самостійно, без допомоги фантастичних істот, богів та релігійних посередників у реальному світі захищали свою батьківщину, дієво активно боролись за неї не у казковому, міфічному чи релігійному, а у *реальному світі*, за її свободу (у нас — це козак Голота, у Великій Британії — Робін Гуд та ін.), **тобто здійснювали вперше перший типово правовий, правоусвідомлений акт творення власного волевиявлення щодо власної національної приналежності до певної етнографічної території як правової конфігурації буттєвого просторового існування цілісної типово соціальної одиниці вимірювання зовнішнього світу правовими цінностями рідної землі, зформовану у такий спосіб теж як світова соціальна цінність й самоцінність** — «індивід — соціальна спільність — суспільство». Тобто перші національні герої вперше (що можна соціологічно і статистично виявити) поставили, можливо не у прямому значенні (думаємо, що саме так це й було), у глибокому обдумуванні, осмисленні та переосмисленні сенсу й смислу власного буття за важких часів історичного руху, питання «Що таке є право...?», що було синонімічним питанням «Що таке батьківщина?», «Що таке рідна земля?», «Що таке право мати батьківщину, рідну землю?», тобто створювались у процесі пізнавального знання як правового, коли ще не сформувалась офіційна, юридична владна відповідь на це запитання, хоча, як правило, думаємо, певна офіційна юридична владна версія відповіді на це запитання вже існувала (форма цієї юридичної версії нам не важлива), згуртовуючи біля себе інших задля боротьби, як правило, проти зовнішніх ворогів, відстоюючи тим самим типово ментальний шлях власного самоствердження, на своїй землі та у світі — справжньої світової соціальної цінності та самоцінності — оптимальній, пріоритетній, бажаній.

Початок свідомої відповіді на рівні першого свідомого сумніву на зазначене запитання у контексті змістовного мас-медійного обрису «Право — це...» ідентифікуємо у з'явленні можливої **першої офіційної реакції на (до) перших національних героїв, здійсненої у формі юридично зафіксованого визнання вже юридичною владою національних героїв лідерами національних (народних) рухів, ватажків, лжецарів та ін. (звичайно як злочинців, хто суворо порушує типово юридичні порядки), та початок їх переслідування, боротьби з ними як ідейними ворогами, як можливою реальною опозицією до починаючої відокремлюватись від масових суб'єктів правової свідомості (фізичних осіб) вторинних суб'єктів правосвідомості (владних юридичних осіб) як типових владних вторинних суб'єктів правової свідомості. Така ситуація свідчить про формування у природній дистанційній асиметрії мен-**

тальних прав первинних суб'єктів правосвідомості над ідеологічним правом вторинних, доміанти ідеологічних прав вторинних суб'єктів правової свідомості та про переутворення феномена традиційної, ментально структурованої правосвідомості у феномен законосвідомості як іншоформи правосвідомості, тотально ідеологічно переструктурованій та комунікативно викривленій, а разом з цим з'явлення законодавчої, знаково-матеріальної форми права — закону. Тобто законосвідомість як ідеологічна іншоформа права презентує собою принципово нову ідейно-правову якість, що має першоджерелами не правову ідею як ідею природних прав людини, а правову ідею панівної ідеології владних вторинних суб'єктів правової свідомості. Там, *де перша офіційна відповідь на питання «Право це...» вперше збіглася з ідейними намаганнями перших національних героїв у реальному історичному світі світоглядно зв'язати правову істинність відповіді з традиційною правовою ментальністю, національною історією, правом як власністю на рідну землю, викристалізовані у боротьбі за незалежність батьківщини, ноумен права було ідентифіковано істинно вірно як первинними, так й вторинними суб'єктами начально, онтологічно і гносеологічно рівнозалежно і рівноджерельно, з часом право стало автокорелятивно феноменальним правозакonom, держава правовою, суспільство громадянським, еволюційноцентрично сформувавши еволюційний закон «збереження» (І. Перрелігін) начально першого правового досвіду як істинно вірного оптимального зразка цивілізаційного співбуття іншим у будь-якому майбутньому часо-просторі.*

Коли такого начально у глибокій давнині не стало, право з часом на цих ментально адаптованих етнотериторіях автоматично не стало правозакonom, держава начально не стала правовою, а суспільство громадянським. За таких обставин ці етнотериторії були приречені на довгі часи історичного творення власного досвіду цивілізованого буття за історичними законами «повернення» (Г. Хакен), начально правоцілепокладеного першими світовими громадянськими суспільствами, з часом зформованими у перші правові держави.

Феномен дистанційної світоглядної асиметрії ментальних прав первинних суб'єктів правосвідомості (права) над ідеологічним правом вторинних (закон) як розвитковий еволюційний принцип права методологічно ідентифікує часо-просторове становлення світоглядної форми граничної (поза межами якої ніщо таке не існує) дистанції між ідейним розумінням форми змістовного смислу інформаційного відбиття і самим матеріальним відбиттям правового смислу у відповідній формі знакового відбиття, яка може бути настільки істинній, наскільки вона буде відповідати ідеалізованій формі правової ідеї, а ця ідеалізована форма правової ідеї — ідея правового закону або правозакону.

Думаємо, що історично еволюційний розвиток правових рефлексій як рефлексій правової свідомості з точки зору, наприклад, методології трансцендентального синтезного філософування (Л. В. Петрова), методично опосередкованої теорією синергетики, можна уявити так.

Центром, звідки починається будь-яке становлення і системний розвиток

правових рефлексій на типово лінійному позитивному рівні праворозуміння є правова ідея як ідея про природні права людини і правовий сенс людини у суспільстві, державі, світі та Всесвіті, яка виникає у первинних суб'єктів правової свідомості за тих просторових умов становлення людської спільності, коли не було ще вторинних суб'єктів правової свідомості; це час і простір є **типово правовим часом і простором**, коли у прогресивних колах масових первинних суб'єктів правової свідомості народжується запитання у метафоричному і реальному смислі «Що таке є право...?»

За мірою удосконалення пізнання як природного людського права (А. А. Козловський) міра дистанційної світоглядної асиметрії ментальних права первинних суб'єктів порушується за ступенем вдосконалення юридичної влади вторинних суб'єктів правосвідомості, утворенням владних юридичних інститутів юридичних осіб, розвитку державницьких інстанцій та інституцій, збільшується рівень не ментального, а ідеологічного структурування праворефлексивних процесів як процесів розвитку не правової свідомості, а законосвідомості; ці час і простір є вже **законодавчим часом і правовим простором**, коли у прогресивних колах масових первинних суб'єктів правової свідомості народжується (вишукується більш істинний смисл, ніж офіційний) відповідь на запитання у метафоричному і реальному смислі «Право — це...?»

Історико-хронологічну відстань часо-просторового розвитку правових рефлексій як рефлексій правової свідомості від першої постановки питання на певному, ментально структурованому етнотериторіальному терені первинними суб'єктами правової свідомості про природну сутність права до **початку першої відповіді** вторинними суб'єктами правосвідомості як владними юридичними особами контекстуально презентуємо як **період природного ідейного процесуального, соціологічного становлення якостей і властивостей позитивного статичного права**.

Конкретно-історичній момент з'явлення владних вторинних суб'єктів правосвідомості у певному часо-просторі ідентифікуємо як часо-просторову парадигму появи **феномена політики** або офіційної правової оцінки соціуму владними структурами вторинних суб'єктів правосвідомості.

Часо-просторові характеристики постановки та оприлюднення постановки запитання «Що таке є право...?» ідентифікуємо як хронологічний часо-простір з'явлення феномена дистанційної світоглядної асиметрії права і закону як формування дистанційної світоглядної асиметрії ментальних прав первинних суб'єктів правосвідомості над ідеологічним правом вторинних, яке починало юридично формуватися з формуванням апарату влади. Момент остаточного завершення становлення першої версії відповіді на запитання «Що є таке право...?» (мінімальна асиметрія права і закону), що тривав до першої остаточної владно-юридичної відповіді «Право — це...» (максимальна асиметрія права і закону), — є часом формування повнозавершеного феномена природної дистанційної асиметрії ментальних прав первинних суб'єктів над ідеологічним правом вторинних у певному етнотериторіальному просторі, або **першою хвилею циклового розвитку правових рефлексій як рефлексій правової свідомості**.

З моменту здійснення першої остаточної відповіді у законодавчій площині ідентифікації соціально-правової реальності «Право — це...» — з'являються державно-правові інститути, інституції та моделі, як правило, світового розвитку суспільства, державноцентричні тенденції суспільного руху, за оптимальних умов з'являються перші держави. Виходячи з методологічних ідей А. А. Козловського про пізнання як право, презентуємо за нормовими властивостями праворефлексивного пізнання як законоусвідомленого права остаточно оформлення типових норм морали, а також релігійних норм як типово правових, як правило, **не писаних, або відбитих у перших релігійних текстах, перших релігійних пам'ятках української культури як еволюційних синергетичних флуктуаціях, першоштовкачах активного праворефлексивного розвитку.**

Створений у такий спосіб пріоритет не ідейної, ментально структурованої, а світоглядної, ідеологічно систематизованої, наприклад, за зразками комунікативного владного дискурсу як перманентної мас-медійною модернізацією радянської законодавчої бази, дистанційної асиметрії ідеологічних прав владних вторинних суб'єктів правової свідомості, з часом губив природну домінанту структурних зв'язків традиційних правових рефлексій ментального сприйняття реальності у законодавчих нормах, у тому числі і тих структурних правових зв'язків, що «відповідали» за забезпечення структурного статусу зворотних зв'язків свідомості, соціально інтерпретованих соціологічно у засобах соціальної діагностики, тобто у наявності стали відсутніми реальні соціологічні питання суб'єктів самосвідомості та самоправосвідомості, внаслідок заборони радянськими законами науки соціології та соціальної діагностики, особливо у колі владних вторинних суб'єктів правової свідомості на офіційному юридичному рівні «А чи це є право правильним...?», «Чи треба далі використовувати закони, що не є правовими?» Але чим більш ставилось (або не ставилось) на владному законодавчому рівні таких запитань, з часом законодавчо все більш і більш обмежених, тим більше таких запитань ставилось у колі первинних суб'єктів правосвідомості, природні права яких все більш і більш на певному етнотериторіальному просторі порушувались.

Ось ми і пропонуємо хронологічний часо-простір постановки самого першого запитання «А чи є істинним те, що право — це...?» — об'єктивним і суб'єктивним часо-простором з'явлення першої **звrotnої опозиції** до ідеологічних прав вторинних суб'єктів правосвідомості (права до закону), яка сталась значно пізніше, ніж опозиція закону до права. Самою **першою опозицією стала опозиція закону до права** з тих пір, коли вперше ідеологічно була зроблена невірною відповідь на запитання «Що таке є право...?», а вона могла бути зроблена вперше тоді, коли або при пошуках відповіді у центрі ставала не ідея права, або ідею права виводили не з природних прав людини як універсальної правової істоти, що **завжди за буттєвим походження у реальному світі онтологічно первинно належить правовій сфері первинних суб'єктів (фізичних осіб) правосвідомості як данності родової правової природи, її права є старшими**, маючими мінімально необхідні буттєві права як достатні базові для

самодостатності вторинних суб'єктів, належних **типовій видовій правовій** природі, **чий права є молодшими**.

Час постановки і відповіді на запитання «А чи є істинним те, що право — це...?» — є часом завершення (почався час з початку відповіді на запитання «Право — це...») історичного формування природної, але ментально не структурованої, а опосередкованої опозиції ідеологічних прав владних вторинних суб'єктів правової свідомості до ментальних прав первинних

Максимальні піки розвиткового загострення маргінальних правових рефлексій як рефлексій девіантної правової свідомості ідентифікуємо за синергетичною термінологією режимами з загостренням розвиткової соціальної активності правової свідомості, а активні праворефлексивні структури як структури правової свідомості праворефлексивними структурами-атракторами, що «магнітно» притягують до трансгресивних рубіжних трансформайцій інші, неактивні праворефлексивні структури.

Хронологічний відрізок конкретно-історичного часу від постановки запитання «Право — це...» до запитання «А чи є істинним те, що право — це...» — є часом історичного існування на мінімальному рівні ментальної щільності правової традиції (рівень ментального опосередкування опозиції) природної опозиції ідеологічних прав владних вторинних суб'єктів правової свідомості до ментальних прав первинних; це період правової державності та правової держави, коли при історико-еволюційній трансформації правових рефлексій як рефлексій правової свідомості враховуються не нижче мінімальних природних як необхідних ментальні права (фізіологічні, побутові, соціальні, трудові та інші, **необхідні для підтримки повноцінного існування**) первинних суб'єктів правосвідомості. Зазначимо, що коли у все більш тотальному ідеологічному праві владних вторинних суб'єктів правосвідомості, як комунікативно домінантному, мінімальні природні як необхідні ментальні права масових первинних суб'єктів правової свідомості не лише не враховуються, але й не забезпечуються, — говоримо про відсутність природної асиметрії та опозиції права і закону і про зформовану першу, начальну неприродну асиметрію закону у праві, опозицію не закону до права як природну, а права до закону, а державу як неправову, хоча у наявності можуть бути реальними правоцентричні тенденції.

У розвитковому відношенні максимальна опозиція праворефлексного права і закону, а фактично, **права до закону як неприродна**, гранично максимально відбита у запитанні «А чи є істинним те, що право — це...?», коли відповідь буде здійснюватись з урахуванням ментально адаптованої правової ідеї, буде губитися у правовому світогляді, що має зовнішньою парадигмою традиційний ментальний світогляд. Коли при відповіді на зазначене запитання не буде враховуватись істинна ідея права, що виходить з істинної природи, природних прав людини як вільної біосоціальної істоти, ідеологічно адаптована опозиція права до закону буде загострюватись далі до нового режиму з загостренням. Історичний час розвитку правових рефлексій від відповіді на запитання «Право — це...» до запитання «А чи є істинним те, що право — це...?», є світогляд-

ним правоусвідомленим і законоусвідомленим, з ідеологічною домінантою, розвитком процесуального права, викристалізовуючого сталі риси статичного лінійного позитивного права, з відповідними точками світоглядного розгалужування розвитку правових рефлексій в залежності від того, чи будуть враховувати концептуальне, методологічно-правове значення ментально соціалізованої правової ідеї на певному етнографічному часо-просторі як того головного часового, системного ідейного атратора, який, як маяк, є істинним «дороговказом» у перехідних маргінальних правозаконобіфуркаціях — складних, середовищно залежних трансформаціях дев'янтної правової свідомості.

У цьому відношенні зазначимо, що **норма закону як правова** твориться (функціонує, удосконалюється, стає неправовою) у дискретному часо-просторі існування історичної «завтовшки» або «поперечній» (В. Подорога) площині праворефлексій від першої відповіді першими владними вторинними суб'єктами правової свідомості «Право — це...» до запитання, вперше кинуте, як правило, первинними суб'єктами правосвідомості «А чи є істинним те, що право — це...?» Норма моралі як правова твориться у дискретності того часо-простору, коли здійснюється ідейний розвиток права на рівні світоглядної ідеалізації правового ідеалу.

Спробуємо певною мірою схематизувати наші аргіогі.

У нашому методологічно-правовому контексті існують два рубіжних запитання: «Що таке є право...?», «А чи є істинним те, що право — це...?» та відповідно початки перших відповідей на ці запитання. Запитання, як правило, актуально звучать з боку невідданих первинних суб'єктів правової свідомості, а відповіді звучать актуально, як правило, з боку владних вторинних суб'єктів правосвідомості, трансформовані потенції чого прямопропорційно залежні від часу архаїчного здійснення у глибокій давнині відповіді на запитання «А чи є істинним те, що право це...?», виходячи або з первинної пріоритетності ментальних прав первинних суб'єктів правосвідомості певної ментальної етнотериторії (начальне громадянське суспільство і начальна правова держава), або з пріоритетності вторинних суб'єктів правової свідомості (начально негромадянське суспільство і начальна неправова держава). Відповідь на перше і друге запитання у актуальному модернізуючому варіанті повинна враховувати природну ідею права, що виходить з природних прав масових невідданих первинних суб'єктів правосвідомості. Постановка першого запитання презентує контекстуально мінімум дистанційної асиметрії права і закону, відповідь — максимальну асиметрію права і закону. Відповідь на перше запитання означає водночас й мінімальну опозицію закону до права, приблизно рівну опозиції права до закону. Постановку другого запитання ідентифікуємо як максимальну опозицію права до закону, яка свідчить про збільшення ідеологічної щільності правової ідеї за умов некорельованого зменшення мінімальних прав як необхідних ментальних прав масових первинних суб'єктів правової свідомості. Визначаючи так генезис норми права, зазначимо, що вона твориться на межі максимальної дистанційної асиметрії права і закону як типово правова на ґрунті правової архітектоніки норми моралі, яка є водночас мінімаль-

ною опозицією закону до права як природна та розвивається до правової норми закону природно до запитання «А чи є істинним те, що право — це...?», що свідчить про певне зменшення її регулятивного впливу. Залежно від істинності відповіді на зазначене запитання правова норма закону або може еволюціонувати далі до тих пір, коли закон стає правозакonomом, або переутворюватися на неправову, коли закон стає неправовим, держава — тоталітарною.

Зупинимось ще на нашій термінології. Норма моралі та начальна норма права утворюють міру дистанційної асиметрії права і закону, а міру опозиції — норма права, за джерельними витоками моралі та правової норми закону, з джерельними витоками норм права. Мінімальна опозиція права і закону презентує межу асиметрії права і закону, а максимальна опозиція права і закону — межу права і закону. У максимальній асиметрії права і закону остаточно створюється мінімальна їх опозиція. У мінімальній асиметрії права і закону остаточно створюється ідейно-правовий світогляд. Остаточно розвивається (губиться) максимальна опозиція права і закону у світогляді, який є остаточною формою правового світогляду.

Таким чином, запропонований хвильоподібний, конкретно-історично-цикловий варіант еволюційного розвитку україноментальних правових рефлексій як рефлексій правової свідомості презентує першу хвилю правових рефлексій у мінімальній асиметрії права і закону, другу хвилю — у максимальній асиметрії права і закону, у завершенні другої хвилі, на початку мінімальної опозиції права і закону, презентуємо початок наступної хвилі нових правових рефлексій, що була третьою хвилею, максимальна опозиція права і закону, за нашою логікою, презентує четверту хвилю нових правових рефлексій, світоглядний розвиток максимальної опозиції права і закону до рівня правового світогляду ідентифікуємо як п'яту хвилю правових рефлексій та правову зовнішню експансію правового світогляду до ментальної світоглядності або до неправового світогляду визначаємо як шосту хвилю розвитку правових рефлексій як типових рефлексій правової свідомості.

Література

1. *Дмитріско Ю. М.* Сучасна картина правового світу: малі правові збурення як сипергетичні доміпанти архетипів пелінійного розвитку української девіантної правосвідомості // *Нова парадигма: Альм. наук. пр.* — Запоріжжя, 2003. — Вип. 31. — С. 193–207.
2. *Дмитріско Ю. М.* До циклової природи правосвідомості як проблеми її методологічного осмислення // *Право і безпека.* — Х., 2003. — № 1 (2). — С. 19–23.
3. *Дмитріско Ю. М.* Маргіпальна правова норма як акт девіантної правосвідомості // *Держава і право.* — К., 2003. — Вип. 18. — С. 12–17.
4. *Живкович Л. П.* Теорія соціального отраження. — Кишинев, 1968. — 357 с.
5. *Дмитріско Ю. М.* Проблема спадкосмпості національної самосвідомості. — Х.: Основа, 1998. — 293 с.
6. *Корженко В. В.* Філософія виховання. — Х.: Основа. — 187 с.